

Nr. 2 - 2025

Norsk Numismatisk Tidsskrift

Frederik 5.s rejsedalere 1749 og to prøveafslag

Som forholdsvis ny monark foretog Frederik 5. i sommeren 1749 en længere rejse rundt i Danmark og Norge. Ved kongelige resolutioner af 17. december 1748 og 6. maj 1749 var det bestemt, at der i den anledning skulle udmøntes 5.000 kronerigsdalere (såkaldte rejsedalere) i sølv (Hede 33A,B, NMD 1A,B). Heraf skulle 4.000 afleveres til Particulærkassen (kongens private kasse) og 1.000 forbeholdes personer, der rejste med kongen eller til borgere i Norge mod betaling 1 Rigsdaler 10 skilling pr. stk. (dvs. overpris). Udmøntningen endte med at bestå af i alt 5.008 rejsedalere, og det blev samtidig den sidste møntproduktion på den gamle Mønt i Borgergade i København.¹

Figur 1: Titelblad til kong Frederik V's rejse i Danmark og Norge i 1749 (Poul Isak Grønvold).

¹ Tak til Guttorm Egge, Kurt Guldborg og Helle Horsnæs for fotografier og informationer om rejsedaleren.

To varianter

Der blev udmøntet to varianter af rejsedaleren (fig. 2 og 3) med stempler skåret af henholdsvis Winsløw¹ og Wahl². Mønterne har riflet rand (fig. 4), retvendt stempelstilling, diameter ca. 39,5 mm og officiel vægt 26,983 g, heraf 22,476 g sølv.

Figur 2: Winsløws variant af rejsedaler, Hede 33A, NMD 1A, Schou 1749/3 (KMMS).

Figur 3: Wahls variant af rejsedaler, Hede 33B, NMD 1B, Schou 1749/4 (KMMS).

Figur 4: Rejsedalernes randpræg

¹ Peter Christian Winsløw (1708 – ca. 1757). Freelance stempelskærer

² Georg Wilhelm Wahl (1706 – 1778). Fastansat stempelskærer ved Mønten i København fra 1737.

Schou beskrev de to varianter i sit katalog under nr. 1749/3 og 1749/4:

1749/3. Winsløws variant.

”Brystbillede med Laurbærkrands, under Skulderen C.W.”

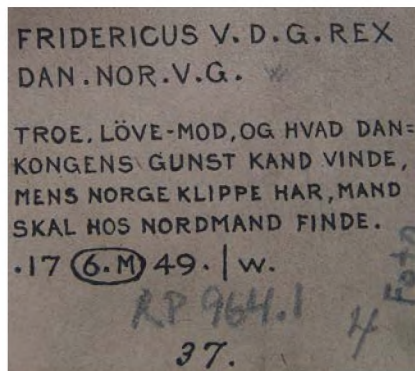
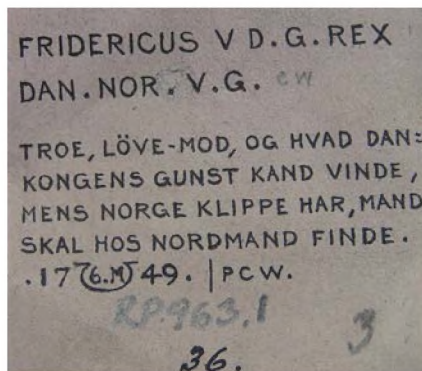
”Bs. Norske Løve, Bjerglandskab; forneden til venstre P.C.W. I Afsnittet 6.M i en Oval mellem 17 og 49 ”

1749/4. Wahls variant.

”Som 3, men paa Fs. W under Skulderen og Punkt efter V.”

”Bs. har W forneden til højre i Stedet for P.C.W.”

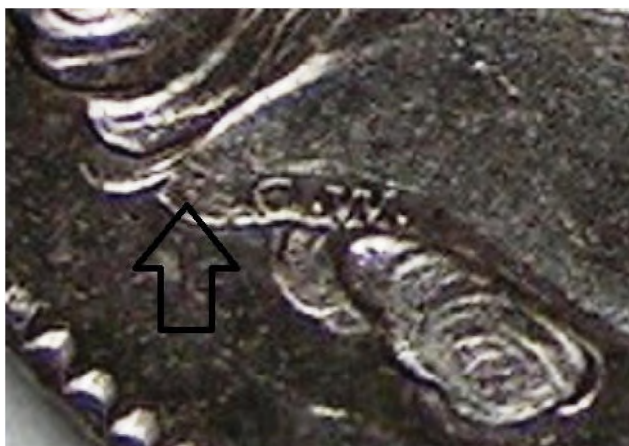
Schou nævner ikke, at ovalen, der omslutter ”6.M” på Winsløvs bagsidestempel, er brudt på den øvre del. På Wahls bagsidestempel er ovalen ubrudt. KMMS beskrev omskrifterne på etiketter, der blev lagt ved mønterne i samlingen.

Figur 5: Etiketter vedlagt eksemplarerne af rejsedalerne i KMMS' samling

Figur 6: Udsnit af forside på to forskellige eksemplarer af rejsedaler Schou 1749/3.

Figur 7: Udsnit af forside på KMMS' eksemplar (fig. 2) af rejsedaler, Schou 1749/3.

Rettelser til beskrivelsen af Winsløws forsidestempel

Det kan læses i Schous beskrivelse af 1749/3, at Winsløw skar forsidestempels omskrift med et punkt efter alle forkortelser, bortset fra første V; på mønten i fig. 2 kan der dog anes et svagt præget punkt, hvorimod det på de fleste af de bevarede mønter er helt usynligt.

Schou skriver også, at Winsløw signerede for- og bagsidestemplerne med henholdsvis "C.W." og "P.C.W.", og det samme fremgår af Jørgensen 1888 og alle senere danske og norske kataloger. Men er det virkelig korrekt, at Winsløw anvendte to forskellige signaturer på samme mønt? Identifikationen af signaturen på forsidestemplet vanskeliggøres af, at præget på hovedparten af de bevarede rejsedalere er utydelig i området under kongens højre skulder; f.eks. ses et tydeligt "W." på det første af de to udsnit i fig. 6, hvilket ikke kan være korrekt, da Winsløw med sikkerhed ikke signerede med "W.". På det andet udsnit læses "C.W." (lidt mindre tydeligt), men KMMS' (Den kongelige mønt- og medaillesamling i København) ucirkulerede eksemplar, fig. 2, viser, at det heller ikke er korrekt; præget i signaturområdet (fig. 7) er en smule "uldent", men der står "P.C.W.". Det er dermed dokumenteret, at Winsløw signerede med "P.C.W." på begge møntsider, sådan som det da også måtte forventes. (se efterfølgende).

Prøveafslag

Der findes et blyafslag (fig. 8), som er præget med stemplerne til Winsløws variant af rejsedaleren.³ Afslaget er efter al sandsynlighed unikt og må antages at være en prøve, som Rentekammeret (finansministeriet), møntmesteren og/eller Winsløw selv ønskede fremstillet for at vurdere, om stemplerne var tilfredsstillende. Afslaget har blank rand, diameter ca. 39,5 mm og vægt 23,90 g.

³ Afslaget solgtes senest i 2003 på Thomas Høiland auktion 22/199 med beskrivelsen: "Blyafslag af kronerigsdaler (rejsedaler) 1749, H33A, NM 34A, cf. S 3, ex NNF 1930, små ar – sjælden."

Figur 8: Blyafslag af Winslows stemples til rejsedaleren Schou 1749/3. Blank rand
Provemønt (privat eje).

Schou kendte ikke dette afslag, men var til gengæld bekendt med to andre, nærmere betegnet to ensidige afslag (fs. og bs), som han havde set i KMMS' samling (fig. 9). Det er antagelig også unikke prøver. Der er rester af papir på bagsiderne, som indikerer, at de har været monteret på papir. Schou fremstillede et stanniolauftryk af dem (fig. 10), hvor han på bagsiden skrev: "MK36a Afslag i tynd Plade [blanket] af et Advers- og et Revers-Stempel. (Bly eller Tin)." Han beskrev dem i sit katalog under 1749/5 som: "Blyafslag af Stemplerne til en Rejsedaler. Fs. som 3. Bs. har P.C.W. forneden til højre og i Afsnittet 6. M i en Oval mellem 17 og 49".

Figur 9: Blyafslag, Schou 1749/5. Winslows stemples. Forside som Schou 1749/3 og ny bagside. Provemønt. MK36a (KMMS). Provemønt (privat eje).

Forsidestemplet er det, der blev anvendt til prægningen af Winsløws variant af rejsedaleren (fig. 2), hvorimod bagsidestemplet er nyt, men også skåret af Winsløw. Bemærk i fig. 9 det tydelige punkt efter første V i forsides omskrift samt Winsløws signatur ”P.C.W.” Det er to væsentlige forskelle i forhold til Schous beskrivelse af 1749/3, men det har han tydeligvis ikke bemærket, da han ved 1749/5 skrev ”Fs. som 3” (som 1749/3). Schou nævner ikke, at ovalen, der omslutter ”6.M” på bagsidestemplet, er ubrudt, ligesom på Wahls stempel.

Figur 10: Schous stannioflaftryk af Winsløws stempler til Schou 1749/5 (KMMS).

Wilcke beretter, at Winsløw skar i alt seks stempler, men at fire af dem ”ikke kunne benyttes”; årsagen har formodentlig været, at prægningen kunne gennemføres uden supplerende stempler. Af de fire ”ubenyttede” stempler er jeg kun bekendt med bagsidestemplet til ovenfor omtalte prøveafslag Schou 1749/5.

Wahl skar kun de to stempler, der blev anvendt til prægningen af hans variant af rejsedaleren.

Litteratur

- Hede, Holger: *Danmarks og Norges Mønter 1541.1814.1977*, Dansk Numismatisk Forening, 3. rev. Udg. 1978.
- Jørgensen, C.T: *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, Kjøbenhavn 1888.
- Schou, H.H: *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814*, Numismatisk Forening, Kjøbenhavn 1926.
- Thesen, Gunnar: *Norges mynter i dansketiden 1449-1814*, Oslo Myntgalleri 2015.
- Wilcke, J: *Kurantmønten 1726-1788*, København 1927.
- Aamlid, Ahlström, Jonsson og Thesen: *Norges Mynter 995-1992*, Numismatiska Bokförlaget AB, Stockholm 1991.